

INSTYTUCJE LOKALNE I KOSZTY TRANSAKCYJNE POMOCY PUBLICZNEJ W PROCESIE MODERNIZACJI ROLNICTWA

DARIUSZ ANDRZEJ KUSZ

Abstrakt

Celem pracy było określenie roli lokalnych organizacji oraz ocena poziomu prywatnych kosztów transakcyjnych ponoszonych przez beneficjentów pomocy publicznej związanej z modernizacją gospodarstw rolniczych. Badania przeprowadzono w 2012 roku wśród 129 gospodarstw rolniczych, które w latach 2004-2011 w działalności inwestycyjnej korzystały z publicznego wsparcia finansowego. W wytypowanych gospodarstwach zrealizowano badania z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu dotyczącego organizacji gospodarstw, uzyskanych wyników ekonomicznych, oceny zrealizowanych inwestycji, a także relacji rolników z lokalnymi instytucjami otoczenia rolnictwa oraz poziomu kosztów transakcyjnych. Na podstawie informacji uzyskanych od rolników w ramach wywiadu przeprowadzonego z zastosowaniem kwestionariusza oszacowano poziom prywatnych kosztów transakcyjnych związanych z otrzymaną pomocą publiczną w działalności inwestycyjnej.

Stwierdzono, że dla rolników największe znaczenie w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych miały ośrodki doradztwa rolniczego i Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Głównymi barierami w opinii rolników we współpracy z lokalnymi organizacjami okazały się wysokie koszty korzystania z ich usług i utrudniony dostęp do instytucji. Oszacowany poziom prywatnych kosztów transakcyjnych ponoszonych przez beneficjentów w porównaniu z uzyskanymi subsydiami był niski i nie powinien stanowić bariery w pozyskiwaniu pomocy publicznej w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych. W gospodarstwach charakteryzujących się niższą wartością zrealizowanych inwestycji był na wyższym poziomie niż w pozostałych grupach gospodarstw rolniczych. Największy udział w strukturze oszacowanych prywatnych kosztów transakcyjnych miały koszty związane z dokumentacją i wypełnianiem wniosków.

Słowa kluczowe: instytucje lokalne, koszty transakcyjne, pomoc publiczna.

Kody JEL: D23, O17, H25.

Wstęp

W procesie modernizacji rolnictwa fundamentalną rolę odgrywa otoczenie instytucjonalne. Układ instytucjonalny ma zasadniczy wpływ na procesy przekształceń tego sektora. Przy czym w ramach układu instytucjonalnego w literaturze zwraca się uwagę na znaczenie instytucji o charakterze lokalnym, które dzięki bliskiemu kontaktowi z rolnikiem mają możliwość intensywnego oddziaływania na zachowania rolników w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych (Czudec, Kata, Miś i Zając, 2008). Ich wpływ na sprawność przebiegu procesu modernizacji rolnictwa przejawia się głównie (Kołodziejczyk, 2008; Zając, 2009):

- w możliwości pozyskania informacji, wiedzy, doświadczenia i *know how*;
- w usprawnieniu procesu dostosowania się do zmiennych warunków gospodarowania, zarówno w obszarze rynkowym, jak i prawnym;
- w wyższym poziomie udziału w retransferze dochodów w ramach stosowanych rozwiązań w obszarze polityki rolnej, zwłaszcza wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej (WPR UE);
- w angażowaniu się w efektywną działalność rynkową;
- w możliwości ograniczania ryzyka gospodarowania;
- w sprzyjaniu w pozyskaniu środków finansowych na rozwój;
- w poprawie dostępu do rynku ziemi;
- we wdrażaniu postępu w działalności rolniczej;
- w dostępie do informacji;
- w obniżaniu kosztów transakcyjnych.

Brak pewnych instytucji lub ich słabość znacznie ogranicza możliwości przemian strukturalnych i rozwoju rolnictwa. Instytucje, a zwłaszcza instytucje lokalne – organizacje w rozumieniu nowej ekonomii instytucjonalnej – działające w bezpośrednim otoczeniu rolnictwa, mogą w znacznym stopniu decydować o sprawności przebiegu procesu modernizacji rolnictwa. Ich oddziaływanie powinno się przejawiać w zmianach efektywnościowych (przechwytywaniu renty ekonomicznej), ale też przechwytywaniu renty politycznej (związanej z partycypacją w instrumentach wsparcia w ramach WPR UE). W aspekcie przemian w rolnictwie szczególnego znaczenia nabiera rola otoczenia instytucjonalnego w inspirowaniu i pomocy rolnikom w skutecznym aplikowaniu o fundusze UE w ramach WPR. W tej sferze współpracy rolników z instytucjami szczególnie ważne są możliwości partycypacji w tzw. rencie politycznej. Wymaga to jednak aktywnej postawy rolnika zarówno w obszarze ekonomicznym, jak i w obszarze relacji z instytucjami. Z drugiej strony niesprawność instytucji, mimo aktywnej postawy rolnika, może być poważną barierą ograniczającą rozwój rolnictwa. Ponadto bariery utrudniające i ograniczające współpracę rolników z otoczeniem instytucjonalnym generują zbyt wysokie koszty transakcyjne. Identyfikacja barier administracyjnych i poziomu kosztów transakcyjnych pozwala na ocenę efektywności stosowanych instrumentów polityki rolnej. Ponadto pozwala na likwidację barier, co jest ważnym elementem ograniczającym koszty transakcyjne oraz przyczynia się do przyspieszenia tempa wdrażania instrumentów wsparcia rozwoju rolnictwa i maksymalizacji uzyskiwanych efektów.

Cel, materiał i metodyka badań

Celem pracy było określenie roli lokalnych organizacji oraz ocena poziomu prywatnych kosztów transakcyjnych ponoszonych przez beneficjentów pomocy publicznej związanej z modernizacją gospodarstw rolniczych.

Podstawowym źródłem informacji wykorzystanym w badaniach były dane empiryczne zgromadzone na podstawie kwestionariusza wywiadu przeprowadzonego wśród losowo wybranych gospodarstw rolniczych. W związku z faktem, że w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych szczególne znaczenie mają inwestycje produkcyjne, podmiotem badań były gospodarstwa rolnicze spełniające następujące kryteria:

- w latach 2004-2008 dokonały modernizacji warsztatu produkcyjnego, ponosząc nakłady inwestycyjne w rzeczowy majątek trwały;
- w działalności inwestycyjnej korzystały ze wsparcia finansowego w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego (SPO) Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006, działania 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych;
- faza eksploatacji inwestycji trwała przynajmniej cztery lata (faza eksploatacji inwestycji rozpoczęła się najpóźniej w 2008 roku).

Badania przeprowadzono w województwie podkarpackim. W wybranym do badań województwie były 482 gospodarstwa, które skorzystały z subwencji inwestycyjnej w ramach SPO Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006. Wybór działania 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych – spośród wszystkich instrumentów WPR UE – wynikał z faktu, że to działanie w sposób bezpośredni było ukierunkowane na modernizację rolnictwa i miało znaczny udział w programie SPO Rolnictwo 2004-2006. Do badań losowo (przy zastosowaniu schematu prostego losowania – dobór losowy bez zwracania) wytypowano 129 gospodarstw rolniczych (taka próba przy poziomie ufności 95% daje błąd oszacowania 3,2%). W wytypowanych gospodarstwach przeprowadzono w 2012 roku badania z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu dotyczącego organizacji gospodarstw, uzyskanych wyników ekonomicznych, oceny zrealizowanych inwestycji, a także relacji rolników z lokalnymi instytucjami otoczenia rolnictwa oraz poziomu kosztów transakcyjnych. Okres analizy obejmował lata 2004-2011.

Przedmiotem badań były relacje rolników z lokalnymi instytucjami otoczenia rolnictwa oraz poziom prywatnych kosztów transakcyjnych związanych z pozyskanymi subwencjami inwestycyjnymi w ramach działania 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych SPO Rolnictwo 2004-2006. W badaniach przyjęto, że instytucje lokalne to instytucje, które usytuowane są w bliskim otoczeniu rolnictwa i mają bezpośredni kontakt z rolnikami, wchodzą w bezpośrednie interakcje z rolnikami i kształtują określone warunki funkcjonowania gospodarstw rolniczych (Czudec i in., 2008). Takie podejście do postrzegania instytucji lokalnych powodowało, że pojęcie instytucji rozumiano jako formalne organizacje lokalne. Nie uwzględniono w badaniach norm prawnych, zasad i procedur postępowania, wzorców zachowań, sposobów myślenia, które przez nurty instytucjonalne w ekonomii zaliczane są do kategorii instytucji.

W badaniach dokonano oszacowania poziomu prywatnych kosztów transakcyjnych związanych z otrzymaną pomocą publiczną w działalności inwestycyjnej. Pomiar kosztów transakcyjnych jest skomplikowany i trudny. Jak podkreśla Daniłowska (2007), nie jest ważny sam absolutny poziom kosztów transakcyjnych, ale relatywny ranking kosztów transakcyjnych związanych z różnicami organizacyjnymi i kontraktowymi wyborami. Jak wskazuje Drygas (2011), istnieją cztery główne czynniki wpływające na rozmiary kosztów transakcyjnych ponoszonych przez aplikujących o wsparcie unijne. Są to: czytelność przekazu prawodawstwa unijnego dotyczącego WPR w legislacji krajowej, sprawność działania administracji publicznej odpowiedzialnej za wdrażanie programów, sprawność obsługi beneficjentów oraz różnice w strukturach organizacyjnych w konkretnych krajach. Czynniki te są niewymierne, trudne do kwantyfikacji, przez co niemożliwy jest ich precyzyjny pomiar. Skutkuje to koniecznością ich szacowania. Poziom kosztów transakcyjnych ponoszonych przez beneficjentów oceniono w badaniach własnych przeprowadzonych na podstawie informacji uzyskanych od rolników w ramach wywiadu realizowanego z zastosowaniem kwestionariusza. Koszty transakcyjne odnoszą się do wszelkich kosztów ponoszonych przez strony kontraktu związane z jego zawarciem i egzekwowaniem. Obejmują one:

- koszty poszukiwania i uzyskania informacji o możliwości zawarcia kontraktu;
- koszty negocjacji warunków kontraktu; w przypadku programów pomocowych chodzi o koszty związane z przygotowaniem niezbędnej dokumentacji umożliwiającej uzyskanie wsparcia (potencjalni beneficjenci);
- koszty kontroli i egzekwowania warunków kontraktu.

Wybrano następujące zmienne do oszacowania poziomu kosztów transakcyjnych:

- liczba wizyt w instytucjach w celu pozyskania pomocy finansowej;
- odległość od instytucji, z którymi rolnik współpracował w celu pozyskania pomocy finansowej;
- koszt dojazdów związanych z pozyskaną pomocą (zł) (wartość oszacowana przez rolnika), czas poświęcony na pozyskanie i rozliczenie pomocy finansowej wyrażony w liczbie godzin (liczba godzin oszacowana przez rolnika);
- koszt dokumentacji i wypełnienia wniosku (zł).

Część zmiennych miała charakter ilościowy, a część była wyrażona w pieniądzu. Tak oszacowane koszty odniesiono do wartości uzyskanej pomocy publicznej w działalności inwestycyjnej w ramach SPO 2004-2006, działanie 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych. W badaniach własnych oszacowano sumaryczną wartość poniesionych przez rolników kosztów transakcyjnych, przez zsumowanie kosztów dojazdów, kosztów związanych z czasem przeznaczonym na pozyskanie i rozliczenie uzyskanej pomocy oraz kosztów dokumentacji i wypełnienia wniosku. Koszty związane z przeznaczonym czasem wyliczono jako iloczyn średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w przeliczeniu na jedną godzinę pracy oraz liczby godzin poświęconych przez rolnika. W ten sposób oszacowane koszty transakcyjne pozwoliły na uchwycenie relacji kosztów transakcyjnych pomiędzy badanymi obiektami. Przyjęte rozwiązanie jest znacznym uproszczeniem

analizy kosztów transakcyjnych, ale jak wskazuje Daniłowska (2007), taką metodę cechuje kompleksowość, względna prostota, stosunkowo niskie koszty pozyskiwania i przetworzenia tych informacji.

Badane gospodarstwa podzielono na pięć grup według wartości zrealizowanych inwestycji. W celu dokonania podziału gospodarstw rolniczych wykorzystano jedną z metod analizy skupień: grupowanie metodą *k*-średnich, należąca do metod niehierarchicznych. Metoda ta, dla założonej z góry liczby skupień, grupuje zmienne tak, aby skupiska były jak najbardziej jednorodne i jednocześnie maksymalnie różniły się między sobą. Tym samym metoda ta dąży do uzyskania najbardziej istotnych wyników analizy wariancji. Wyróżniono następujące pięć grup gospodarstw rolniczych:

- I grupa – bardzo mały poziom nakładów inwestycyjnych,
- II grupa – mały poziom nakładów inwestycyjnych,
- III grupa – średni poziom nakładów inwestycyjnych,
- IV grupa – duży poziom nakładów inwestycyjnych,
- V grupa – bardzo duży poziom nakładów inwestycyjnych.

Liczbę i strukturę gospodarstw z podziałem na poszczególne grupy przedstawia tabela 1, zaś graniczne wartości nakładów inwestycyjnych w poszczególnych grupach badanych gospodarstw rolniczych zaprezentowano w tabeli 3.

Tabela 1

Liczba i struktura badanych gospodarstw rolniczych według poszczególnych grup

Grupa gospodarstw	Liczba gospodarstw w grupie (szt.)	Udział (%)
I grupa	42	32,5
II grupa	33	25,6
III grupa	26	20,2
IV grupa	23	17,8
V grupa	5	3,9
-----	-----	-----
Razem	129	100,0

Źródło: obliczenia własne.

W celu określenia zróżnicowania analizowanych zmiennych w badanych gospodarstwach rolniczych wydzielonych ze względu na poziom nakładów inwestycyjnych zastosowano nieparametryczny test wariancji Kruskala–Wallisa. Do oceny nieprzypadkowości zmian wybranych zmiennych w czasie wykorzystano test Wilcoxon.

Wyniki badań

Proces modernizacji rolnictwa i fakt jego ścisłego związku z koniecznością realizacji inwestycji produkcyjnych często prowadzi do zmian strukturalnych. Zakres tych zmian może być różny. Mogą one być powierzchowne, ale też są to zmiany głębokie, prowadzące do powstania nowej rzeczywistości. Dotyczą one wielu aspektów, a przede wszystkim wyposażenia w czynniki produkcji.

W badanych gospodarstwach rolniczych średnia powierzchnia użytków rolnych w 2004 roku wynosiła 36,6 ha, a w 2011 roku była o 44% większa (tab. 2) i różnice te były istotne statystycznie (wartość p testu kolejności par Wilcozona dla zmiennych „Powierzchnia użytków rolnych w 2004 roku” oraz „Powierzchnia użytków rolnych w 2011 roku” wynosiła 0,0000). Warto zwrócić uwagę, że we wszystkich badanych grupach gospodarstw rolniczych na przestrzeni analizowanego okresu zanotowano wzrost powierzchni użytków rolnych (tylko w grupie gospodarstw o bardzo dużym poziomie zrealizowanych inwestycji zmiana ta nie była istotna statystycznie). Wskazuje to na fakt, że w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych możliwości zwiększenia potencjału produkcyjnego mają kluczowe znaczenie. W tym kontekście należy też dążyć do rozwiązań instytucjonalnych usprawniających funkcjonowanie rynku ziemi w Polsce, zwłaszcza w zakresie dzierżawy ziemi. Na znaczenie dzierżawy wskazuje stosunkowo duży udział tej formy władania ziemią w strukturze własnościowej użytków rolnych. W 2004 roku było to 33,6%, natomiast w 2011 roku 36,4%. Udział dzierżawy w gospodarstwach o bardzo małym, małym i średnim poziomie inwestycji zwiększył się, zaś w gospodarstwach o największym poziomie inwestycji uległ zmniejszeniu (tab. 2). Wynikało to z faktu, że gospodarstwa o dużym i bardzo dużym poziomie inwestycji dążyły raczej do zwiększania zasobów ziemi własnej przez zakup ziemi dotychczas dzierżawionej. Strategia ta pozwala na zwiększenie stabilności gospodarowania w porównaniu z dzierżawą, powoduje to jednak większe obciążenie finansowe związane z inwestycją w zakup ziemi. Zdolność gospodarstw rolniczych do podjęcia trudu modernizacji warsztatu produkcyjnego w dużej mierze zależy od ich potencjału produkcyjnego i siły ekonomicznej. Jedną z głównych barier rozwoju i modernizacji gospodarstw rolniczych jest mała skala produkcji. Duże gospodarstwa rolnicze przyjmują nowe technologie szybciej i łatwiej. Mają też do nich łatwiejszy dostęp ze względu na większe możliwości korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania (Carter, 1988). Ponadto w większych gospodarstwach rolniczych istnieje możliwość pełnego wykorzystania nowoczesnych technik produkcji, a także rolnicy zarządzający większymi gospodarstwami są w stanie zaakceptować większe ryzyko inwestycyjne oraz mogą pozwolić sobie na koszty eksperymentu z nową technologią produkcji (Barrett, Carter i Timmer, 2010).

Tabela 2

Charakterystyka badanych gospodarstw rolniczych

Parametr	Razem		Poziom inwestycji									
			bardzo mały		mały		średni		duży		bardzo duży	
Rok	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011	2004	2011
Powierzchnia użytków rolnych (ha)												
\bar{x}	36,6	52,7	17,8	23,5	31,2	43,3	43,5	51,3	45,1	90,3	155,1	195,1
Me	23,3	39,7	14,1	18,1	23,5	39,7	37,3	51,8	23,2	88,8	111,2	191,2
Vs	114,4	91,4	64,9	73,3	70,2	63,7	76,6	56,2	123,1	57,9	42,5	18,3
min	2,8	5,4	2,8	5,4	2,9	9,2	12,8	12,2	12,0	19,7	100,0	140,0
max	248,4	247,4	49,4	75,7	90,0	120,7	132,3	108,6	248,4	247,4	228,7	228,7
Wartość p^a dla testu kolejności par Wilcozona dla zmiennych „Powierzchnia użytków rolnych w 2004 roku” oraz „Powierzchnia użytków rolnych w 2011 roku”												
p	0,0000 ^a		0,0006 ^a		0,0000 ^a		0,0173 ^a		0,0001 ^a		0,1088	
Udział dzierżawy w strukturze własnościowej zasobów ziemi (%)												
\bar{x}	33,6	36,4	20,8	35,3	19,9	34,9	15,6	19,9	57,2	51,4	58,0	31,1
Liczba osób pełnozatrudnionych (AWU/100 ha UR)												
\bar{x}	11,0	8,4	16,6	12,9	9,0	7,0	8,9	8,5	7,4	3,2	1,8	1,7
Me	7,8	6,0	14,2	10,0	6,6	4,2	7,2	5,3	7,0	2,7	2,0	1,9
Vs	86,4	95,5	70,4	69,1	77,8	86,8	75,4	97,7	64,2	71,1	19,1	43,0
min	1,0	0,8	2,0	1,5	1,7	1,4	1,5	2,4	1,0	0,8	1,4	1,0
max	42,6	37,0	42,6	37,0	28,7	23,4	27,5	32,7	20,2	8,2	2,1	2,9
Wartość p^a dla testu kolejności par Wilcozona dla zmiennych „Liczba osób pełnozatrudnionych na 100 ha UR w 2004 roku” oraz „Liczba osób pełnozatrudnionych na 100 ha UR w 2011 roku”												
p	0,0000 ^a		0,0024 ^a		0,0055 ^a		0,4386		0,0002 ^a		0,5002	
Wartość brutto środków trwałych na jedną osobę pełnozatrudnioną (tys. zł/AWU)												
\bar{x}	167,0	351,5	132,7	182,9	142,5	291,0	194,9	405,6	181,1	581,6	406,8	827,9
Me	137,2	303,2	109,0	161,9	150,0	300,3	163,9	393,3	167,2	508,5	331,5	524,6
Vs	72,7	66,6	53,7	51,0	36,3	32,2	82,7	28,4	66,9	43,1	59,2	57,6
min	17,1	72,5	43,8	72,5	47,8	113,6	27,3	221,0	17,1	254,3	81,0	397,5
max	878,0	1348,4	334,3	499,6	266,8	481,3	878,0	600,3	421,0	1297,7	647,3	1348,4
Wartość p^a dla testu kolejności par Wilcozona dla zmiennych „Wartość brutto środków trwałych na jedną osobę pełnozatrudnioną w 2004 roku” oraz „Wartość brutto środków trwałych na jedną osobę pełnozatrudnioną w 2011 roku”												
p	0,0000 ^a		0,0000 ^a		0,0001 ^a		0,0000 ^a		0,0431 ^a		0,0000 ^a	
Wartość brutto środków trwałych na 1 ha użytków rolnych (tys. zł/ha)												
\bar{x}	15,3	21,4	20,1	20,3	12,3	17,0	17,4	32,7	9,9	18,8	6,9	11,9
Me	10,0	14,8	16,7	17,3	9,3	12,0	10,0	18,9	9,8	12,1	7,0	11,4
Vs	99,4	86,7	90,3	61,9	85,4	72,1	108,0	87,3	63,6	99,8	46,0	18,3
min	1,1	4,5	5,3	4,9	2,5	5,9	1,0	7,2	1,3	4,5	1,6	9,8
max	107,1	92,5	107,1	49,6	39,1	52,1	87,8	92,5	20,6	92,3	9,4	14,2
Wartość p^a dla testu kolejności par Wilcozona dla zmiennych „Wartość brutto środków trwałych na 1 ha UR w 2004 roku” oraz „Wartość brutto środków trwałych na 1 ha UR w 2011 roku”												
p	0,0000 ^a		0,0085 ^a		0,0001 ^a		0,0001 ^a		0,0062 ^a		0,0431 ^a	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: obliczenia własne.

Pod wpływem realizowanych inwestycji w gospodarstwach rolniczych dochodzi nie tylko do zwiększenia potencjału produkcyjnego, ale też do zmian w relacjach czynników produkcji, czyli rodzaju stosowanych technik produkcji. W warunkach szybkiego wzrostu kosztów pracy w stosunku do pozostałych czynników produkcji (Runowski i Ziętara, 2011) koniecznością staje się wdrażanie prac oszczędnych technik produkcji, skutkujących wzrostem relacji kapitału do pracy. Analizując zmiany, jakie zaszły w badanych gospodarstwach rolniczych, daje się zauważyć spadek liczby osób pełnozatrudnionych na 100 ha użytków rolnych oraz wzrost technicznego uzbrojenia pracy i technicznego uzbrojenia ziemi (tab. 2). Zmiany te były istotne statystycznie z wyjątkiem zmiany liczby osób pełnozatrudnionych na 100 ha UR w gospodarstwach o średnim ($p=0,4386$) i bardzo dużym ($p=0,5002$) poziomie inwestycji. Zmiany dotyczące relacji czynników produkcji, jakie zaszły w badanych gospodarstwach rolniczych, należy uznać za korzystne.

W badanych gospodarstwach wartość zrealizowanych inwestycji za lata 2004-2011 kształtowała się na poziomie 515,8 tys. zł (tab. 3). W przypadku oceny wartości nakładów inwestycyjnych w gospodarstwach rolniczych zróżnicowanych w zależności od poziomu poniesionych inwestycji różnice pomiędzy grupami gospodarstw były istotne statystycznie (tab. 3). W gospodarstwach rolniczych o bardzo dużym poziomie inwestycji wartość nakładów inwestycyjnych była 19,7 raza większy niż w gospodarstwach o bardzo małym poziomie inwestycji. Zanotowano także statystycznie istotne różnice pomiędzy wszystkimi analizowanymi grupami gospodarstw rolniczych (Aneks tab. 1). Dane te wskazują na znaczną skalę zróżnicowania aktywności inwestycyjnej badanych gospodarstw rolniczych. W przypadku wartości nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na jednego pełnozatrudnionego, porównując gospodarstwa rolnicze o bardzo małym i bardzo dużym poziomie inwestycji, różnice były znaczne i wynosiły ponad 11,3 razy (tab. 3). Z analizy statystycznej wynika, że istotnych statystycznie różnic w poziomie tego wskaźnika nie zanotowano w przypadku gospodarstw rolniczych o średnim i małym oraz średnim i dużym, a także bardzo dużym poziomie inwestycji oraz w przypadku gospodarstw rolniczych o dużym i bardzo dużym poziomie nakładów inwestycyjnych (Aneks tab. 2). Wskazuje to na fakt, że w gospodarstwach o wyższym poziomie zrealizowanych inwestycji w większym stopniu następowała substytucja pracy żywej kapitałem niż w gospodarstwach o niższym poziomie inwestycji. Z kolei, analizując wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (tab. 3), poziom zrealizowanych inwestycji istotnie statystycznie różnił się pomiędzy wyodrębnionymi grupami gospodarstw rolniczych (test Kruskala–Wallisa $p=0,0000$). Przy czym różnice istotne statystycznie zanotowano pomiędzy gospodarstwami rolniczymi o bardzo małym poziomie inwestycji a gospodarstwami o średnim i dużym poziomie inwestycji, a także pomiędzy gospodarstwami o małym poziomie inwestycji a gospodarstwami o średnim i dużym poziomie inwestycji (Aneks tab. 3). Warto zwrócić uwagę, że w gospodarstwach o bardzo dużym poziomie zrealizowanych inwestycji wskaźnik ten nie różnił się istotnie statystycznie od pozostałych grup. Wynika to z faktu, że mimo znacznego poziomu inwestycji w tej grupie gospodarstw rolniczych, były to także gospodarstwa charakteryzujące się znacznie większą powierzchnią użytków rolnych, co skutkowało mniejszym wzrostem technicznego uzbrojenia ziemi.

Tabela 3

*Nakłady inwestycyjne zrealizowane w badanych gospodarstwach rolniczych
w latach 2004-2011*

Parametr	Razem	Poziom inwestycji					Wartość p^a dla testu Kruskala–Wallisa
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży	
Wartość nakładów inwestycyjnych (tys. zł)							
\bar{x}	515,8	109,8	289,6	674,0	1044,1	2167,6	
Me	305,8	105,0	270,0	639,7	1038,7	1760,0	
Vs	96,6	35,8	23,6	12,6	12,3	28,5	0,0000 ^a
min	23,4	23,4	201,5	567,0	875,0	1681,0	
max	2850,4	189,5	451,3	841,2,0	1423,1	2850,4	
Wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na jednego pełnozatrudnionego (tys. zł/AWU)							
\bar{x}	242,7	61,1	174,9	267,2	545,7	693,6	
Me	189,0	53,1	161,2	270,5	500,0	696,1	
Vs	89,7	62,6	45,7	28,1	35,8	24,1	0,0000 ^a
min	21,0	21,0	70,7	107,1	226,5	440,0	
max	1108,0	212,4	401,0	466,2	1108,0	850,5	
Wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (tys. zł/ha UR)							
\bar{x}	11,7	6,2	9,6	19,2	16,1	11,1	
Me	9,0	5,5	6,7	14,0	11,8	12,5	
Vs	87,1	54,2	66,7	71,6	71,2	18,2	0,0000 ^a
min	1,5	1,5	3,7	6,6	5,2	8,8	
max	55,0	17,0	24,9	50,8	55,0	12,6	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Analizując rodzaj zrealizowanych inwestycji, stwierdzono, że w największym stopniu dotyczyły one maszyn i urządzeń oraz ciągników rolniczych (tab. 4). Przewaga tych inwestycji nad pozostałymi wynika z faktu, że są one obciążone mniejszym ryzykiem ze względu na ich mobilny charakter. Charakteryzują się większym stopniem odwracalności i większym stopniem płynności. W przypadku analizy struktury rodzajowej zrealizowanych inwestycji w gospodarstwach zróżnicowanych pod względem poziomu nakładów inwestycyjnych można zauważyć pewne różnice (tab. 4). W gospodarstwach o bardzo dużym poziomie inwestycji zakup ziemi stanowił największy udział w nakładach inwestycyjnych, z kolei w gospodarstwach o średnim poziomie inwestycji były to budynki i budowle, zaś w gospodarstwach o bardzo małym poziomie inwestycji dominowały inwestycje w ciągniki rolnicze (tab. 4).

Tabela 4

*Rodzaj zrealizowanych inwestycji w badanych gospodarstwach rolniczych w latach 2004-2011
(% nakładów inwestycyjnych)*

Wyszczególnienie	Razem	Poziom inwestycji				
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
Ziemia	16,32	2,61	4,38	4,99	21,01	40,45
Nasadzenia	0,17	-	-	0,57	0,06	-
Budynki i budowle	21,15	21,53	19,44	37,28	13,75	12,84
Ciągniki rolnicze	29,35	42,94	34,70	28,37	31,75	15,24
Środki transportu	1,22	3,55	1,41	0,11	1,24	1,84
Maszyny i urządzenia	30,78	27,15	38,55	27,19	31,51	29,62
Zwierzęta stada podstawowego	0,64	0,46	1,46	0,58	0,69	-
Infrastruktura techniczna	0,36	1,76	-	0,91	-	-
Komputery i oprogramowanie	0,01	-	0,06	-	-	-

Źródło: badania własne.

Analiza źródeł finansowania inwestycji w badanych gospodarstwach rolniczych wskazuje na znaczenie publicznego wsparcia finansowego w działalności inwestycyjnej. Największe znaczenie w finansowaniu inwestycji w badanych gospodarstwach miał kapitał własny (39,1%), następnie środki pieniężne pozyskane z funduszy pomocowych UE (33,77%), w dalszej kolejności były to kredyty preferencyjne (15,7%), kredyty komercyjne (11,23%) oraz pożyczki (0,2%) (tab. 5). Dokonując analizy źródeł finansowania działalności inwestycyjnej w gospodarstwach rolniczych wyodrębnionych według poziomu zrealizowanych inwestycji (tab. 5), można zauważyć, że wraz ze wzrostem poziomu inwestycji znaczenie funduszy pomocowych UE malało (w grupie gospodarstw o bardzo małym poziomie inwestycji było to 45,28% wartości nakładów inwestycyjnych, o małym poziomie – 41,64%, średnim – 34,55%, dużym – 34,04% i bardzo dużym – 20,2%). Wynikało to po części z limitów pomocy przysługujących pojedynczemu gospodarstwu rolniczemu, co zwłaszcza w gospodarstwach, które zrealizowały inwestycje o znacznych rozmiarach powodowało ograniczenie możliwości sfinansowania inwestycji z tego źródła. Warto też jednak zwrócić uwagę, że w gospodarstwach o najwyższym poziomie inwestycji wystąpił większy udział kredytu preferencyjnego w finansowaniu inwestycji niż w pozostałych grupach. Może to być związane z rodzajem zrealizowanych inwestycji (tab. 4). W tej grupie gospodarstw dominowały inwestycje w ziemię, której zakup mógł być finansowany w oparciu o preferencyjne linie kredytowe lub zobowiązania mogły być rozłożone na raty przy wykupie ziemi dotychczas dzierżawionej z Agencji Nieruchomości Rolnej.

Tabela 5
Źródła finansowania inwestycji w badanych gospodarstwach rolniczych (%)

Źródła finansowania	Razem	Poziom inwestycji				
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
Kapitał własny	39,10	43,24	43,43	36,58	36,29	43,86
Kredyt komercyjny	11,23	8,98	7,89	19,56	11,18	1,73
Kredyt preferencyjny	15,70	0,93	6,39	9,31	18,49	34,20
Pożyczka	0,20	1,58	0,65	-	-	-
Program SAPARD	0,29	0,00	0,00	0,18	0,26	0,92
SPO 2004-2006 Działanie 1.1 Inwestycje w gospodarstwach rolnych	20,90	42,71	32,46	24,37	13,99	11,33
SPO 2004-2006 Działanie 2.4 Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów	0,62	-	-	1,14	0,89	-
PROW 2004-2006 Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE	0,58	0,81	2,61	0,57	-	-
PROW 2007-2013 Modernizacja gospodarstw rolnych	10,42	1,76	6,57	7,58	17,59	6,11
PROW 2007-2013 Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	0,96	-	-	0,71	1,31	1,84

Źródło: badania własne.

Zasadniczym elementem otoczenia rolnictwa jest układ instytucjonalny, stanowiący zespół instytucji i organizacji wspierających procesy rynkowe. Współcześnie rolnictwo nie może sprawnie funkcjonować bez instytucji. Dzięki instytucjom wzrastają korzyści z działalności gospodarczej, gdyż koordynują one zachowania, ograniczają ryzyko gospodarowania, regulują zasady kontaktów międzyludzkich oraz tworzą lepsze warunki do rozwoju podmiotów gospodarczych (Czudec i in., 2008). W literaturze przedmiotu spotyka się podział otoczenia instytucjonalnego na normy, rynki i organizacje. Normy oznaczają legislacje, określające zasady funkcjonowania gospodarki, zawierania umów i ich egzekwowania. W odniesieniu do rynków bierze się pod uwagę: rynek finansowy, pracy oraz towarów i usług w sensie infrastruktury umożliwiającej związki z tymi rynkami oraz zwiększającej mobilność czynników produkcji stanowiących przedmiot zawieranych tam transakcji. Natomiast kategoria organizacji dotyczy przede wszystkim instytucji wyodrębnionych według różnych kryteriów, np. norm prawnych zarówno organizacji rządowych, jak i pozarządowych spełniających różne funkcje i zadania w społeczeństwie i gospodarce, m.in. w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Odpowiednio przygotowane instytucje są warunkiem koniecznym poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa, jak i pozyskania środków finansowych ze struktur administracyjno-politycznych, zwłaszcza środków potrzebnych na cele restrukturyzacji i modernizacji (Czudec i in., 2008; Czyżewski i Matuszczak. 2008; Miś, 2008).

Instytucjami, które na poziomie lokalnym mogą wspierać procesy przemian w rolnictwie, są (Czudec i in., 2008):

- samorząd lokalny;
- instytucje podstawowych rynków, tj. rynków finansowego, ubezpieczeniowego, pracy;
- organizacje samorządu rolniczego;
- związki rolnicze, zrzeszenia i organizacje branżowe;
- organizacje z zakresu doradztwa rolniczego zarówno prywatne, jak i publiczne.

Tabela 6

Gospodarstwa rolnicze wydzielone według poziomu zrealizowanych inwestycji korzystające w procesie modernizacji z różnych form pomocy instytucji (% gospodarstw)

Forma pomocy	Instytucje	Razem	Poziom inwestycji				
			bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
Pomoc w pozyskaniu środków finansowych UE	ODR	91,5	95,2	87,9	92,3	91,3	80,0
	Bank	1,6	-	-	-	8,7	-
	Doradztwo prywatne	4,6	-	6,1	-	8,7	40,0
<hr/>							
Doradztwo, konsulting, szkolenia	ODR	76,7	80,9	84,8	57,7	82,6	100,0
	Doradztwo prywatne	1,6	-	3,0	3,8	-	-
	Przedsiębiorstwa dostarczające środki do produkcji rolniczej	10,6	-	6,1	11,5	21,7	40,0
	Izba Rolnicza	2,3	-	-	-	4,3	40,0
<hr/>							
Pomoc w przygotowywaniu biznesplanów	ODR	86,0	83,3	93,9	76,9	91,3	80,0
	Bank	3,9	-	3,0	11,5	4,3	-
	Doradztwo prywatne	4,7	-	12,1	-	8,7	-
<hr/>							
Pomoc w sporządzaniu wniosku kredytowego	ODR	45,7	40,5	63,6	38,5	39,1	80,0
	Bank	24,8	21,4	9,1	26,9	39,1	40,0
	Doradztwo prywatne	3,1	4,8	6,1	-	-	-
<hr/>							
Dostęp do informacji rynkowych w zakresie innowacji	ODR	38,0	38,1	36,4	38,5	34,8	80,0
	TV, Internet	11,6	7,1	18,2	7,7	13,0	-
	Izba Rolnicza	1,6	-	-	-	8,7	-
<hr/>							
Wprowadzanie nowych technologii	ODR	45,0	61,9	45,4	42,3	34,8	60,0
	Przedsiębiorstwa dostarczające środki do produkcji rolniczej	2,3	-	-	-	13,0	-
<hr/>							
Wprowadzenie nowych produktów i usług	Instytuty Naukowe	0,8	-	-	-	4,3	-
	ODR	11,6	16,7	6,1	7,7	8,7	40,0

Źródło: badania własne.

W badaniach własnych, dokonując oceny współpracy badanych gospodarstw rolniczych z otoczeniem instytucjonalnym, zauważono, że dla rolników najważniejszą instytucją, z którą współpracowali, był Ośrodek Doradztwa Rolniczego (ODR) (tab. 6). Dane te wskazują, że ODR-y pełnią znaczącą rolę instytucji wspierającej procesy modernizacji gospodarstw rolniczych. We wszystkich gospodarstwach rolniczych, niezależnie od poziomu zrealizowanych inwestycji, ODR-y pełniły ważną rolę w zakresie pozyskiwania środków pomocowych z UE. Podobne wyniki uzyskano też w badaniach Czudeca i współautorów (2008) oraz Czubaka i Sadowskiego (2010). Wskazuje to, że rolnicy w procesie pozyskiwania publicznych środków pieniężnych obdarzają publiczne doradztwo rolnicze dużym zaufaniem, o wiele większym niż prywatne firmy doradcze. Na korzystanie z usług podmiotów prywatnych wskazało zaledwie 4,6% rolników. Znaczącą rolę w procesie modernizacji rolnictwa pełnią także instytucje odpowiedzialne za przenikanie postępu i jego adaptację. Z badań własnych wynika, że w tym przypadku także ważną rolę pełnią ODR-y. Rolnicy korzystają z usług tej organizacji przede wszystkim w zakresie doradztwa w procesie podejmowania decyzji inwestycyjnych, poszukiwania informacji o innowacjach technicznych czy przy wdrażaniu nowych technologii (tab. 6). Oprócz ODR-ów w zakresie adaptacji postępu zauważalna jest rola przedsiębiorstw dostarczających środki do produkcji rolniczej. Ponadto rolnicy we własnym zakresie poszukują informacji, wykorzystując współczesne środki masowego przekazu, zwłaszcza Internet.

O znaczeniu lokalnych organizacji w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych świadczy też intensywność relacji rolników z tymi organizacjami. Możliwość czerpania korzyści ze współpracy z organizacjami zależy w dużej mierze od skłonności rolników do nawiązywania kontaktów i podejmowania współpracy. Dane dotyczące intensywności relacji rolników z otoczeniem instytucjonalnym potwierdzają znaczenie ODR-ów w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych. Najbardziej intensywne relacje rolnicy utrzymywali z ODR-em, w dalszej kolejności były to urzędy gmin, ARiMR oraz banki (tab. 7). Wysoki poziom intensywności relacji z tymi organizacjami wynikał z faktu ich dużego znaczenia w procesie pozyskiwania środków finansowych na działalność inwestycyjną oraz posiadania informacji o tych środkach. Warto też zwrócić uwagę, że poziom zrealizowanych inwestycji nie wpływał statystycznie istotnie na poziom kontaktów pomiędzy rolnikami a tymi instytucjami. Statystycznie istotne różnice w relacjach pomiędzy tak wydzielonymi grupami gospodarstw zanotowano tylko w przypadku takich organizacji lokalnych jak Agencja Nieruchomości Rolnych (ANR) i Izba Rolnicza. W przypadku ANR intensywność relacji była większa statystycznie istotnie w gospodarstwach o dużym i bardzo dużym poziomie inwestycji niż w gospodarstwach o małym poziomie (Aneks tab. 4). W gospodarstwach o dużym i bardzo dużym poziomie inwestycji zanotowano wzrost powierzchni użytków rolnych i spadek udziału znaczenia dzierżawy w strukturze własnościowej UR (tab. 2), co było związane z inwestycjami w zakup ziemi i koniecznością kontaktów z ANR. Wskazuje to na duże znaczenie tej organizacji w rozwoju gospodarstw rolniczych i ograniczaniu niedoskonałości rynku ziemi związanej głównie z jej niemobilnością.

cią. ANR należy zaliczyć do instytucji zwiększających płynność i adaptowalność czynników produkcji. Z kolei w przypadku Izby Rolniczej statystycznie istotne różnice w intensywności relacji wystąpiły pomiędzy gospodarstwami bardzo dużymi a bardzo małymi i małymi (Aneks tab. 5). Przy czym rolnicy nie wskazywali na znaczny poziom intensywności relacji z samorządem rolniczym (tab. 7).

W badaniach własnych rolnicy wyrazili także swoje opinie o znaczeniu poszczególnych instytucji w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych (tab. 8). W opinii badanych rolników największą rolę w procesie modernizacji rolnictwa odgrywały ODR-y oraz ARiMR, w dalszej kolejności były to banki, czyli instytucje należące do grupy instytucji wspierających rolników w absorpcji funduszy unijnych (ODR-y i ARiMR) oraz instytucji finansowych ułatwiających dostęp do kapitału. Szczególne znaczenie w aspekcie modernizacji rolnictwa mają instytucje pośredniczące w partycypacji rolników w funduszach unijnych. Z badań wynika, że ODR-y były główną instytucją realizującą z powodzeniem tego typu zadania. Do tej grupy należy też zaliczyć ARiMR, która jest agencją płatniczą dla programów unijnych. Rolnicy chcący korzystać z instrumentów WPR UE, muszą mieć częste kontakty z tą instytucją. W przypadku analizy uzyskanych ocen w zależności od poziomu zrealizowanych inwestycji (tab. 8) najwyższe noty we wszystkich grupach gospodarstw rolniczych uzyskały także ODR-y, a oceny te nie były statystycznie istotnie zróżnicowane. Co podkreśla znaczenie tej organizacji w możliwościach sprawnego i skutecznego dotarcia z ofertą do zróżnicowanych grup gospodarstw rolniczych. Istotnie statystyczny wpływ poziomu zrealizowanych inwestycji stwierdzono w przypadku ocen wystawionych przez rolników dla ARiMR, przemysłu rolno-spożywczego oraz organizacji branżowych. W przypadku ARiMR istotne statystycznie różnice w ocenach zanotowano tylko pomiędzy gospodarstwami o małym i średnim poziomie inwestycji (Aneks tab. 6), zaś w przypadku przemysłu rolno-spożywczego oceny zróżnicowane były pomiędzy gospodarstwami o bardzo małym a średnim i dużym poziomie inwestycji (Aneks tab. 7). W przypadku organizacji branżowych różnice istotnie statystyczne w ocenach wystąpiły tylko pomiędzy dwoma grupami gospodarstw, o małym i bardzo dużym poziomie inwestycji (Aneks tab. 8). Przy czym znaczenie organizacji branżowych, według opinii rolników było oceniane nisko. Utrzymywanie relacji z agencjami płatniczymi, podmiotami doradztwa rolniczego, samorządem terytorialnym, instytucjami finansowymi jest obligatoryjne lub przysparza wymiernych korzyści. Natomiast rełacje z organizacjami branżowymi, stowarzyszeniami, instytucjami naukowymi nie przynoszą rolnikom bezpośrednich korzyści materialnych w krótkim okresie (Czudec i in., 2008). Należy jednak podkreślić, że relacje te mają ważne znaczenie w procesie rozwoju rolnictwa, zwłaszcza w zakresie dostępu do wiedzy, informacji, doświadczeń, czyli doskonalenia kapitału ludzkiego, który stanowi obecnie główny element sukcesu w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych.

Tabela 7

Intensywność relacji badanych rolników z instytucjami w procesie modernizacji rolnictwa^a

Wyszczególnienie	Razem	Poziom inwestycji					Wartość p^b dla testu Kruskala–Wallisa
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży	
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa							
\bar{x}	3,7	3,3	3,8	3,8	3,9	4,4	
Me	4,0	3,0	4,0	4,0	4,0	4,0	
Vs	29,0	29,5	31,5	25,1	28,4	12,4	0,0516
min	1	2	1	2	2	4	
max	5	5	5	5	5	5	
Ośrodek Doradztwa Rolniczego							
\bar{x}	4,8	4,7	4,9	4,8	4,6	5,0	
Me	5,0	5,0	5,0	5,0	4,0	5,0	
Vs	14,2	13,7	14,3	10,8	19,3	0,0	0,1212
min	1	3	1	3	1	5	
max	5	5	5	5	5	5	
Urząd Gminy							
\bar{x}	4,0	4,0	3,8	4,0	4,1	4,0	
Me	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	
Vs	28,6	30,7	34,1	28,3	21,0	0,0	0,8868
min	1	1	1	1	1	4	
max	5	5	5	5	5	4	
Agencja Nieruchomości Rolnych							
\bar{x}	1,6	1,3	1,1	1,3	2,0	2,2	
Me	2,0	1,0	1,0	1,0	2,0	2,0	
Vs	56,7	52,0	22,8	42,0	60,6	74,7	0,0000 ^b
min	4	1	1	1	1	1	
max	4	3	2	3	4	4	
Bank							
\bar{x}	3,8	3,5	3,6	3,8	4,2	4,4	
Me	4,0	3,0	4,0	4,0	4,0	4,0	
Vs	40,6	47,1	46,5	37,2	29,4	12,4	0,5909
min	1	1	1	1	1	4	
max	5	5	5	5	5	5	
Izba Rolnicza							
\bar{x}	1,6	1,2	1,4	1,9	1,7	3,6	
Me	2,0	1,0	1,0	2,0	2,0	3,0	
Vs	72,3	49,9	71,6	68,9	76,0	37,3	0,0000 ^b
min	1	1	1	1	1	2	
max	5	3	5	5	5	5	
Organizacje branżowe							
\bar{x}	1,2	1,1	1,1	1,2	1,5	2,6	
Me	1,0	1,0	1,0	1,0	2,0	3,0	
Vs	73,9	24,3	62,1	68,0	90,5	84,3	0,0573
min	1	1	1	1	1	1	
max	5	2	5	5	5	5	

^a skala ocen od 1 do 5: 1 – brak relacji, 5 – bardzo częste relacje^b istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 8

Znaczenie instytucji w procesie modernizacji rolnictwa w opinii badanych rolników^a

Wyszczególnienie	Razem	Poziom inwestycji					Wartość p^b dla testu Kruskala–Wallisa
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży	
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa							
\bar{x}	4,0	3,9	3,6	4,4	4,1	3,8	0,0057 ^b
Me	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	3,0	
Vs	21,0	19,5	25,6	11,4	21,0	28,8	
min	1	2	1	4	3	3	
max	5	5	5	5	5	5	
Ośrodek Doradztwa Rolniczego							
\bar{x}	4,5	4,5	4,3	4,7	4,5	4,6	0,2219
Me	5,0	5,0	4,0	5,0	5,0	5,0	
Vs	13,6	13,3	17,0	9,6	11,3	19,4	
min	3	3	3	4	4	3	
max	5	5	5	5	5	5	
Urząd Gminy							
\bar{x}	2,9	3,1	2,6	3,4	2,6	2,4	0,0570
Me	3,0	3,0	2,0	3,0	3,0	2,0	
Vs	34,9	27,5	36,6	28,3	40,0	63,2	
min	1	1	1	2	1	1	
max	5	5	4	5	5	4	
Przemysł rolno-spożywczy							
\bar{x}	2,3	1,8	2,1	3,0	2,6	2,4	0,0002 ^b
Me	2,0	2,0	2,0	3,0	3,0	2,0	
Vs	44,0	46,8	33,6	31,4	44,3	22,8	
min	1	1	1	2	1	2	
max	5	4	3	5	5	3	
Bank							
\bar{x}	3,3	3,3	3,0	3,7	3,3	3,6	0,0923
Me	3,0	3,0	3,0	4,0	3,0	4,0	
Vs	27,3	28,0	27,1	27,5	24,8	15,2	
min	1	1	1	2	1	3	
max	5	5	5	5	5	4	
Izba Rolnicza							
\bar{x}	2,2	2,1	2,1	2,4	2,1	2,8	0,0888
Me	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	3,0	
Vs	42,8	41,8	43,7	34,3	59,6	16,0	
min	1	1	1	1	1	2	
max	5	4	4	4	5	3	
Organizacje branżowe							
\bar{x}	2,0	2,0	1,7	2,2	1,9	3,4	0,0149 ^b
Me	2,0	2,0	1,0	2,0	2,0	3,0	
Vs	50,3	39,7	56,6	50,7	57,1	16,1	
min	1	1	1	1	1	3	
max	4	3	4	4	4	4	

^a skala ocen od 1 do 5: 1 – nie istotne, 5 – bardzo istotne

^b istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Relacje rolników z otoczeniem instytucjonalnym mogą być zakłócanie lub nawet nie dochodzić do skutku w wyniku występowania szeregu barier (ograniczeń) w tym zakresie. Mogą one być związane z otoczeniem instytucjonalnym lub znajdować się po stronie samych rolników (Czudec i in., 2008). W przypadku ograniczeń po stronie otoczenia instytucjonalnego można wymienić przede wszystkim czynniki związane z nieefektywnością struktur instytucjonalnych, niedopasowaniem ich działań do potrzeb gospodarstw rolniczych i ewoluującej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, nadmierny konserwatyzm i skoncentrowanie na własnym interesie itd. Z kolei po stronie rolnika mamy do czynienia z ograniczeniami wynikającymi z cech psychospołecznych użytkowników gospodarstw. Na jakość relacji pomiędzy rolnikiem a otoczeniem instytucjonalnym szczególnie wpływają cechy rolników takie jak ich poziom wykształcenia, przygotowania zawodowego, uczestnictwo w kursach i szkoleniach, otwartość na współpracę i na nowe rozwiązania, gotowość do zmian, zaufanie do innych. Pozostałe czynniki są związane z potencjałem produkcyjnym gospodarstwa rolniczego (powierzchnią użytków rolnych, rozmiarami produkcji, uzyskiwanymi wynikami ekonomicznymi, sytuacją finansową, pozycją rynkową, etapem rozwoju gospodarstwa rolniczego itd.) oraz z cechami organizacyjnymi gospodarstwa rolniczego (dostęp gospodarstwa rolnego do Internetu, kierunek produkcji, stopień specjalizacji, stopień powiązania z otoczeniem itd.).

Respondenci najważniejsze bariery w zakresie współpracy z lokalnymi instytucjami identyfikowali po stronie instytucji, a mianowicie: wysokie koszty korzystania z usług (przede wszystkim usługi komercyjne) i utrudniony dostęp do instytucji (zwłaszcza znaczna odległość, ale też godziny otwarcia oraz brak niektórych instytucji na obszarach wiejskich), co też może decydować o kosztach korzystania nawet z usług niekomercyjnych oraz brak oferty współpracy (tab. 9). Na uwagę zasługuje jednak fakt, że rolnicy posiadali dostęp do informacji oferowanej przez instytucje pomocy oraz niewielki odsetek rolników wskazał na niską jakość oferowanej pomocy. Tylko 9,3% rolników wskazało na brak doświadczenia w kontaktach z instytucjami, a dla 27,1% rolników bariery współpracy nie występowały. Wskazuje to na wysokie kompetencje i doświadczenie rolników w nawiązywaniu współpracy z różnymi podmiotami otoczenia instytucjonalnego. Wynika to z faktu funkcjonowania w ramach WPR UE i konieczności utrzymywania stałych relacji z instytucjami. Analizując odpowiedzi rolników według kryterium poziomu zrealizowanych inwestycji, stwierdzono że najwięcej barier we współpracy z instytucjami zanotowano w grupie gospodarstw rolniczych o dużym i bardzo małym poziomie inwestycji (tab. 9), w pozostałych grupach gospodarstw rolniczych zdecydowanie większy odsetek rolników wskazywał na brak barier. Warto też zwrócić uwagę, że w gospodarstwach o najwyższym poziomie zrealizowanych inwestycji najwięcej rolników wskazywało na wysokie koszty korzystania z usług. Wynikać to może z faktu, że w tej grupie gospodarstw rolniczych najczęściej korzystano z doradztwa prywatnego w zakresie pozyskiwania funduszy z Unii Europejskiej. Ponadto w tej grupie wystąpił największy odsetek rolników wskazujących na niską jakość oferty oraz brak zachęty do podjęcia współpracy z instytucją.

Tabela 9

*Barierzy utrudniające współpracę gospodarstw rolniczych z instytucjami
w opinii badanych rolników (% gospodarstw)*

Barierzy współpracy z instytucjami	Razem	Poziom inwestycji				
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
Wysokie koszty korzystania z usług	24,3	31,0	21,2	11,5	26,1	40,0
Brak oferty współpracy	17,8	19,0	21,2	15,4	17,4	-
Utrudniony dostęp do instytucji	18,6	21,4	21,2	19,2	13,0	-
Brak osoby pierwszego kontaktu z rolnikiem	2,3	4,8	-	-	4,3	-
Niewystarczająca informacja o ofercie ze strony instytucji	7,8	9,5	3,0	15,4	4,3	-
Niska jakość oferty ze strony instytucji	7,0	14,3	6,1	-	-	20,0
Niedostosowanie oferty do potrzeb gospodarstwa rolniczego	14,7	14,3	9,1	15,4	26,1	-
Brak zachęty w nawiązaniu współpracy z instytucją	14,0	7,1	15,2	15,4	21,7	20,0
Brak doświadczenia we współpracy z instytucją	9,3	11,9	12,1	7,7	4,3	-
Brak barier	27,1	21,4	30,3	38,5	17,4	40,0

Źródło: badania własne.

Jak podaje Wieliczko (2010), identyfikacja barier administracyjnych WPR UE jest kluczowym zagadnieniem wpływającym na sprawność wdrażania instrumentów polityki rolnej, ale też decyduje o poziomie kosztów transakcyjnych zarówno po stronie beneficjentów, jak i administracji państwowej. Drygas (2011) w badaniu poziomu kosztów transakcyjnych ponoszonych przez ARiMR, wskazując na czynniki wpływające na obniżkę lub wzrost kosztów transakcyjnych i barier administracyjnych, wymienia złożoność i rozległość systemu instytucjonalnego zaangażowanego we wdrażanie unijnych programów wsparcia, ciągle duże zbiurokratyzowanie procedur wdrożeniowych, werbalne upraszczanie przy faktycznym dążeniu do nakładania coraz większych zobowiązań na beneficjentów, nie najlepszą komunikację na linii beneficjent – instytucje, rodzącą dodatkowe, czasami zbędne koszty transakcyjne, przyjęcie z zasady formuły „braku zaufania” do beneficjentów – także często generujące zbędne koszty transakcyjne oraz ciągle zbyt mała skłonność do innowacyjności i korzystania z technologii informatycznych. W świetle tych informacji identyfikacja poziomu, jak i skali kosztów transakcyjnych oraz barier administracyjnych pozwala na ocenę efektywności i kosztochłonności polityki wsparcia rozwoju rolnictwa. Likwidacja barier we współpracy pomiędzy beneficjentami wsparcia a instytucjami jest istotnym warunkiem zmniejszenia kosztów transakcyjnych, ale też przyczynia się do przyspieszenia tempa wdrażania programów wsparcia i maksymalizacji skali uzyskiwanych efektów.

W ekonomii neoklasycznej zakłada się, że koszty transakcyjne związane z transakcjami rynkowymi wynoszą zero. Z tego wynika konkluzja, że dla procesu gospodarczego nieistotne są instytucjonalne warunki ramowe, instytucje są alokacyjnie neutralne. Jednak realne podmioty decyzyjne – w przeciwieństwie do hipotetycznych, właściwych ekonomii neoklasycznej – zawsze działają nieefektywnie, co wynika z asymetrii informacji i skłonności do popełniania błędów. Koszty transakcyjne są wynikiem tej nieefektywności (Małyśz, 2003). Można wyróżnić kilka rodzajów kosztów transakcyjnych ponoszonych przez podmioty działające na rynku w związku z zawieraniem transakcji, na które składają się przede wszystkim koszty poszukiwania informacji o możliwych partnerach, ich ofercie, zawierania transakcji oraz kontroli jej realizacji. Korzystanie ze wsparcia w ramach instrumentów przewidzianych w WPR UE wiąże się z występowaniem kosztów transakcyjnych zarówno po stronie beneficjentów wsparcia, jak i instytucji publicznych zaangażowanych we wdrażanie tych działań. Biorąc pod uwagę dużą złożoność systemu instytucjonalnego związanego w instrumentami WPR UE, poziom kosztów transakcyjnych może osiągać znaczne rozmiary w stosunku do środków pozostających do rozdysponowania (Drygas, 2011). Z punktu widzenia interesu publicznego, ale też ze względu na efektywność wdrażanej polityki rolnej, ważna jest skala kosztów transakcyjnych ponoszonych przez państwo. Z kolei koszty transakcyjne ponoszone przez ubiegających się o subsydia decydują o atrakcyjności poszczególnych działań (Wieliczko, 2010).

Koszty transakcyjne polityki wsparcia sektora rolnego ze względu na podmiot, który je ponosi, można podzielić na dwie zasadnicze grupy: publiczne koszty transakcyjne i prywatne koszty transakcyjne. Publiczne koszty transakcyjne to koszty związane z wdrożeniem określonych działań oraz koszty wstępne i końcowe związane z badaniami i informacją, przygotowaniem projektu, budowaniem konsensusu i ewaluacją. Z kolei prywatne koszty transakcyjne ponoszone są przez uczestników: rolników i organizacje rolnicze, a związane są w przypadku rolników głównie z kosztami wypełniania wniosków, zaś w przypadku organizacji rolniczych są to koszty związane z lobbingsiem, szkoleniami, wsparciem administracyjnym itp. (Wieliczko, 2010). Jednak, jak podkreśla Daniłowska (2007), występuje trudność w przełożeniu koncepcji kosztów transakcyjnych na akceptowalne standardy mierzenia. Operacjonalizacja koncepcji kosztów transakcyjnych jest trudna i problematyczna, gdyż występują one wspólnie z kosztami produkcji i są przynajmniej częściowo determinowane przez podobne czynniki.

Tabela 10

Prywatne koszty transakcyjne poniesione przez badanych rolników związane z uzyskaną pomocą publiczną w ramach SPO Działania 1.1 Inwestycje w gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	Razem	Poziom inwestycji				
		bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
Liczba wizyt w instytucjach w celu pozyskania pomocy finansowej na 1 tys. zł pomocy						
\bar{x}	0,071	0,109	0,062	0,042	0,060	0,015
Me	0,055	0,095	0,047	0,029	0,037	0,016
Vs	77,41	49,23	66,26	96,98	95,02	36,06
min	0,004	0,036	0,010	0,007	0,004	0,010
max	0,225	0,221	0,148	0,194	0,225	0,023
Odległość od instytucji, z którymi rolnik współpracował w celu pozyskania pomocy finansowej na 1 tys. zł pomocy (km)						
\bar{x}	0,305	0,430	0,268	0,199	0,273	0,216
Me	0,193	0,360	0,161	0,145	0,125	0,123
Vs	92,56	70,65	102,18	92,91	111,71	77,65
min	0,017	0,038	0,032	0,017	0,017	0,080
max	1,200	1,200	1,124	0,658	1,000	0,399
Koszt dojazdów do wartości uzyskanej pomocy finansowej (%)						
\bar{x}	0,128	0,173	0,097	0,094	0,143	0,054
Me	0,094	0,138	0,093	0,051	0,065	0,023
Vs	96,11	77,21	86,54	114,20	105,22	90,15
min	0,002	0,036	0,006	0,007	0,002	0,015
max	0,600	0,600	0,333	0,467	0,430	0,112
Czas poświęcony na pozyskanie i rozliczenie pomocy finansowej (godz./1 tys. zł)						
\bar{x}	0,154	0,231	0,140	0,097	0,123	0,040
Me	0,110	0,180	0,132	0,073	0,080	0,037
Vs	84,82	67,77	65,85	108,89	77,99	27,23
min	0,022	0,074	0,038	0,022	0,032	0,030
max	0,867	0,867	0,315	0,526	0,421	0,052
Koszt dokumentacji i wypełnienia wniosku do wartości uzyskanej pomocy finansowej (%)						
\bar{x}	0,787	1,150	0,675	0,472	0,690	0,567
Me	0,782	0,949	0,388	0,395	0,800	0,599
Vs	71,29	44,48	85,65	78,51	75,75	59,24
min	0,000	0,631	0,000	0,000	0,000	0,233
max	2,564	2,564	2,022	1,316	1,685	0,999
Razem wartość oszacowanych kosztów transakcyjnych do wartości uzyskanej pomocy finansowej (%)						
\bar{x}	1,080	1,572	0,923	0,670	0,965	0,664
Me	0,097	1,498	0,632	0,568	0,939	0,767
Vs	68,35	42,82	75,85	77,57	75,77	56,68
min	0,057	0,795	0,146	0,057	0,057	0,284
max	3,200	3,200	2,631	2,102	2,476	1,159
Wartość p^a dla testu Kruskala–Wallisa zmiennej „Razem wartość oszacowanych kosztów transakcyjnych do wartości uzyskanej pomocy finansowej (%)”						
p	0,0000 ^a					

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

W tabeli 10 przedstawiono szacunkowy poziom prywatnych kosztów transakcyjnych związanych z uzyskaniem wsparciem w działalności inwestycyjnej w ramach SPO 2004-2006 działania 1.1. Inwestycje w gospodarstwach rolnych. Poziom kosztów transakcyjnych (stanowiących sumę kosztów dojazdów, kosztu czasu poniesionego na pozyskanie i rozliczenie pomocy, kosztów dokumentacji i wypełnienia wniosku) poniesionych przez badanych rolników wynosił 1,08% w stosunku do uzyskanej pomocy publicznej. Największy udział w tak oszacowanych kosztach transakcyjnych miały koszty związane z dokumentacją i wypełnieniem wniosku. Analizując poziom prywatnych kosztów transakcyjnych w gospodarstwach rolniczych wydzielonych w zależności od poziomu zrealizowanych inwestycji, stwierdzono że najwyższym poziomem kosztów transakcyjnych zanotowano w gospodarstwach o najmniejszym poziomie przeprowadzonych inwestycji (tab. 10). Różnice w poziomie kosztów transakcyjnych pomiędzy tak wyróżnionymi grupami gospodarstw rolniczych były istotne statystycznie (test Kruskala-Wallisa $p=0,0000$), przy czym daje się głównie zaobserwować różnice pomiędzy grupą gospodarstw rolniczych o bardzo małym poziomie zrealizowanych inwestycji a pozostałymi grupami gospodarstw (Aneks tab. 9). Przeprowadzona analiza wskazuje, że poziom ponoszonych przez beneficjentów prywatnych kosztów transakcyjnych w stosunku do wartości uzyskanej pomocy jest niski (porównując na przykład do oprocentowania kredytów inwestycyjnych) i nie powinien stanowić bariery w aplikowaniu o środki pomocowe z UE.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków:

1. W inspirowaniu i stymulowaniu procesu modernizacji rolnictwa szczególne znaczenie mają instytucje, a zwłaszcza instytucje lokalne (organizacje), które pomagają wdrażać innowacyjne rozwiązania, dostosowywać gospodarstwa do wymogów otoczenia oraz wskazują na możliwość pozyskania środków finansowych. W opinii badanych rolników największe znaczenie w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych miały ODR-y oraz ARiMR. Głównymi barierami we współpracy z lokalnymi organizacjami okazały się wysokie koszty korzystania z ich usług i utrudniony dostęp do instytucji. Likwidację barier administracyjnych należy uznać za jeden z ważniejszych elementów sprzyjających ograniczeniu kosztów transakcyjnych oraz poprawie skuteczności i skali zasięgu wdrażanych programów.
2. Poziom ponoszonych przez rolników prywatnych kosztów transakcyjnych w porównaniu z uzyskanymi subsydiami był niski i nie powinien stanowić bariery w pozyskiwaniu pomocy publicznej w procesie modernizacji gospodarstw rolniczych. W gospodarstwach charakteryzujących się niższą wartością zrealizowanych inwestycji był na wyższym poziomie niż w pozostałych grupach gospodarstw rolniczych, przy czym nawet w tej grupie gospodarstw rolniczych udział prywatnych kosztów transakcyjnych w wartości uzyskanej subwencji był niski. Największy udział w strukturze oszacowanych prywatnych kosztów transakcyjnych miały koszty związane z dokumentacją i wypełnianiem wniosków.

Literatura

- Barrett, C.B., Carter, M.R., Timmer, C.P. (2010). A Century–Long Perspective on Agricultural Development. *American Journal of Agricultural Economics*, 92(2), s. 447-468.
- Carter, M. (1988). Equilibrium Credit Rationing of Small Farm Agriculture. *Journal of Development Economics*, 28, s. 83-103.
- Czubak, W., Sadowski, A. (2010). Rola doradztwa rolniczego we wdrażaniu mechanizmów wspólnej polityki rolnej w Polsce. *Roczniki Nauk Rolniczych*, Seria G, t. 97.4, s. 36-44.
- Czudec, A., Kata, R., Miś, T., Zajac, D. (2008). *Rola lokalnych instytucji w przekształcaniach rolnictwa o rozdrobnionej strukturze gospodarstw*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Czyżewski, B., Matuszczak, A. (2008). Instytucjonalne uwarunkowania alokacji zasobów w rolnictwie – ujęcie teoretyczne. W: B. Czyżewski, M. Gospodarowicz, D. Kołodziejczyk, D. Lidke, A. Matuszczak, A. Wasilewska, A. Wasilewski, *Rola instytucji w modernizacji gospodarstw rolnych*. (s. 29-43). Program Wieloletni 2005-2009, nr 103. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Daniłowska, A. (2007). *Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Drygas, M. (2011). Koszty transakcyjne ponoszone przez ARiMR na pozyskiwanie wsparcia unijnego dla polskiej wsi i rolnictwa w latach 2004-2010. *Wiś i Rolnictwo*, nr 2(151), s. 42-58.
- Kołodziejczyk, D. (2008). Relacje rolników z lokalnymi instytucjami wspierającymi gospodarstwa rolne w świetle badań empirycznych. W: B. Czyżewski, M. Gospodarowicz, D. Kołodziejczyk, D. Lidke, A. Matuszczak, A. Wasilewska, A. Wasilewski, *Rola instytucji w modernizacji gospodarstw rolnych* (s. 81-107). Program Wieloletni 2005-2009, nr 103. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Małysz, J. (2003). Instytucje a koszty transakcyjne w świetle neoinstytucjonalnej ekonomii. *Ekonomista*, nr 3, s. 315-339.
- Miś, T. (2008). Rola lokalnych instytucji w absorpcji środków unijnych dla rolnictwa w opinii rolników południowo-wschodniej Polski. *Wiś i Rolnictwo*, nr 3, s. 130-141.
- Runowski, H., Ziętara, W. (2011). Future role of agriculture in multifunctional development of rural areas. *APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, vol. 5, No. 1-2, s. 29-38.
- Wieliczko, B. (2010). Bariery administracyjne i koszty transakcyjne Wspólnej Polityki Rolnej w Polsce. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 325(4), s. 69-86.
- Zajac, D. (2009). Korzyści i bariery współpracy rolników-przedsiębiorców z otoczeniem instytucjonalnym. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 320(3), s. 50-64.

ANEKS

Tabela 1

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
„Wartość nakładów inwestycyjnych”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		0,0002 ^a	0,0000 ^a	0,0000 ^a	0,0000 ^a
mały	0,0002 ^a		0,0252 ^a	0,0000 ^a	0,0015 ^a
średni	0,0000 ^a	0,0252 ^a		0,0234 ^a	0,0354 ^a
duży	0,0000 ^a	0,0000 ^a	0,0234 ^a		0,0389 ^a
bardzo duży	0,0000 ^a	0,0015 ^a	0,0354 ^a	0,0389 ^a	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 2

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
„Wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na jednego pełnozatrudnionego”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		0,0001 ^a	0,0000 ^a	0,0000 ^a	0,0000 ^a
mały	0,0001 ^a		0,3085	0,0000 ^a	0,0117 ^a
średni	0,0000 ^a	0,3085		0,0741	0,4238
duży	0,0000 ^a	0,0000 ^a	0,0741		1,0000
bardzo duży	0,0000 ^a	0,0117 ^a	0,4238	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 3

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
„Wartość nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		0,2397	0,0000 ^a	0,0000 ^a	0,1575
mały	0,2397		0,0021 ^a	0,0268 ^a	1,0000
średni	0,0000 ^a	0,0021 ^a		1,0000	1,0000
duży	0,0000 ^a	0,0268 ^a	1,0000		1,0000
bardzo duży	0,1575	1,0000	1,0000	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 4

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej „Intensywność relacji rolników z Agencją Nieruchomości Rolnych”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		1,0000	1,0000	0,3823	0,1429
mały	1,0000		1,0000	0,0432 ^a	0,0361 ^a
średni	1,0000	1,0000		0,7694	0,2092
duży	0,3823	0,0432 ^a	0,7694		1,0000
bardzo duży	0,1429	0,0361 ^a	0,2092	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 5

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej „Intensywność relacji rolników z Izbą Rolniczą”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		1,0000	0,2662	1,0000	0,0066 ^a
mały	1,0000		0,9328	1,0000	0,0179 ^a
średni	0,2662	0,9328		1,0000	0,3021
duży	1,0000	1,0000	1,0000		0,1182
bardzo duży	0,0066 ^a	0,0179 ^a	0,3021	0,1182	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 6

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej „Znaczenie ARiMR w procesie modernizacji rolnictwa w opinii rolników”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		1,0000	0,0888	1,0000	1,0000
mały	1,0000		0,0089 ^a	0,5397	1,0000
średni	0,0888	0,0089 ^a		1,0000	1,0000
duży	1,0000	0,5397	1,0000		1,0000
bardzo duży	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 7

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
 „Znaczenie przemysłu rolno-spożywczego w procesie modernizacji rolnictwa w opinii rolników”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		1,0000	0,0004 ^a	0,0408 ^a	1,0000
mały	1,0000		0,0911	1,0000	1,0000
średni	0,0004 ^a	0,0911		1,0000	1,0000
duży	0,0408 ^a	1,0000	1,0000		1,0000
bardzo duży	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 8

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
 „Znaczenie organizacji branżowych w procesie modernizacji rolnictwa w opinii rolników”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		1,0000	1,0000	1,0000	0,1760
mały	1,0000		1,0000	1,0000	0,0139 ^a
średni	1,0000	1,0000		1,0000	0,3415
duży	1,0000	1,0000	1,0000		0,0629
bardzo duży	0,1760	0,0139 ^a	0,3415	0,0629	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

Tabela 9

Wynik testu wielokrotnych porównań post hoc (test Dunna) zmiennej
 „Razem wartość oszacowanych kosztów transakcyjnych
 do wartości uzyskanej pomocy finansowej (%)”

Poziom zrealizowanych inwestycji	bardzo mały	mały	średni	duży	bardzo duży
bardzo mały		0,0008 ^a	0,0000 ^a	0,0076 ^a	0,0468 ^a
mały	0,0008 ^a		1,0000	1,0000	1,0000
średni	0,0000 ^a	1,0000		1,0000	1,0000
duży	0,0076 ^a	1,0000	1,0000		1,0000
bardzo duży	0,0468 ^a	1,0000	1,0000	1,0000	

^a istotne przy $p < 0,05$

Źródło: badania własne.

THE LOCAL INSTITUTIONS AND TRANSACTION COSTS OF PUBLIC AID IN THE PROCESS OF AGRICULTURE MODERNISATION

Abstract

The main goal of the paper was to determine local institutions (organizations) and assessment of the level of private transaction costs incurred by beneficiaries of public aid related to the modernization of farms. The research was held in 2012 among 129 farms, which in 2004-2011 benefited from public financial aid in their investment activity. The selected farms were researched with the use of interview questionnaire concerning organisation of farms, obtained economic results, assessment of executed investments and relations of farmers with local institutions of the agricultural environment and the level of transaction costs. An estimation of the level of private transaction costs related to the public aid received in the investment activity was made, on the basis of information obtained from farmers as part of the interview conducted using the questionnaire.

It was found that for farmers the most important in the modernization process of farms were the Centre for Advisory Agricultural Service (CASS) and The Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture (ARMA). According to the farmers' opinion, the main barriers to cooperation with local organizations were the high costs of using their services and the difficult access to the institutions. The estimated level of private transaction costs incurred by the beneficiaries in relation to the acquired investment subsidies was low and should not constitute a barrier to obtaining public aid in the process of modernization of farms. On farms characterized by a lower value of investment outlays, the level of private transaction costs in relation to the acquired investment subsidies was higher than in other groups of farms. The largest share in the structure of estimated private transaction costs was related to the costs of collecting documentation and filling in applications.

Keywords: local institutions, transaction costs, public aid.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.06.2019.

